

ОЦІНКА ЗБАЛАНСОВАНІСТІ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

У статті автором запропоновано показники оцінювання збалансованості фінансових ресурсів державного соціального страхування. При їхньому застосовуванні визначено рівень збалансованості таких ресурсів в Україні впродовж 2004–2008 рр., що дало змогу виявити резерви підвищення платоспроможності державних цільових фондів.

In the article an author is offer the indexes of evaluation of the state of financial resources of social insurance. At their use certainly firmness of financial resources of social security in Ukraine during 2004 – 2008, that enabled to find out backlogs of increase of solvency of state having a special purpose funds.

Ключові слова: фінансові ресурси, державне соціальне страхування.

Вступ

Взявши за основу континентальну модель соціального захисту населення, після здобуття незалежності, Україна починає активно використовувати елементи соціального страхування, наповнюючи їх не формальним (як це було за часів СРСР), а реальним фінансовим змістом. Такі трансформації призводять до виникнення перерозподільних відносин у державних фінансах, коли значні кошти на потреби соціального страхування спрямовуються з державного бюджету, що видозмінює суть та погіршує фінансовий стан державних соціальних фондів. З огляду на це, одним з актуальних питань на сучасному етапі є підвищення збалансованості фінансових ресурсів соціального страхування, формування яких має базуватись лише на внутрішніх джерелах.

Незважаючи на значний інтерес з боку економістів, питанням фінансових ресурсів державного соціального страхування, особливо оцінюванню їхньої збалансованості, приділяється недостатня увага.

Так, заміна страхових внесків як джерела формування коштів соціального страхування на податкові надходження державного бюджету свідчить про: незбалансованість її фінансових ресурсів, через що неможливо розробити довгострокову фінансову політику в цій сфері; необґрунтованість на належному рівні і неефективність фінансової бази соціального страхування населення взагалі. Таке становище склалося через відсутність належних макроекономічних передумов для запровадження та існування соціального страхування в Україні, на що вказують незначні темпи розвитку економіки, низький рівень доходів працездатного населення і високі темпи інфляції.

Вагомість вищезгаданих проблем, науково-теоретична і практична цінність їхнього вирішення зумовили актуальність дослідження.

Постановка завдання

Метою статті є дослідження практики формування та використання фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні, оцінювання стану та пошук шляхів підвищення їхньої збалансованості.

Результати дослідження

У контексті розгляду питання про фінансові ресурси будь-якого суб'єкта фінансових відносин (у тому числі держави) доцільно здійснити оцінювання їхньої фінансової збалансованості, тобто досягнення такого стану розподілу і використання, який забезпечить незалежність цього суб'єкта від зовнішніх джерел фінансування [1]. Такий стан характеризується (визначається) платоспроможністю, тобто здатністю своєчасно погашати свої платіжні зобов'язання [2].

Фінансова збалансованість аналізується за допомогою системи фінансових коефіцієнтів. Інформаційну базу для цих розрахунків становить звітність фондів соціального страхування про виконання своїх бюджетів за доходами і видатками. Такими коефіцієнтами, на наш погляд, є: коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами, коефіцієнт співвідношення зовнішніх і внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування (далі – ФРсс), та коефіцієнт ефективності системи соціального страхування.

В табл. 1 вміщено показники, які оцінюють фінансову збалансованість системи соціального страхування загалом й її окремих видів. Враховуючи поділ ФРсс на внутрішні та зовнішні, доцільно визначити показник, який характеризуватиме ступінь незалежності цих ресурсів. Таким показником, на нашу думку, є коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами того чи іншого виду соціального страхування (Кзв). Взявши за основу вихідні положення аналізу фінансової збалансованості підприємств і розроблені методики оцінювання цієї збалансованості, визначений коефіцієнт Кзв подамо такою формулою:

$$Кзв = \frac{ВФР}{\Sigma ФР}, \quad (1)$$

де ВФР – загальна величина внутрішніх фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування;
 $\Sigma ФР$ – загальна величина фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування.

Показники збалансованості фінансових ресурсів соціального страхування

Назва коефіцієнта	Формула розрахунку	Економічна інтерпретація
Коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами	$K_{зв} = \frac{ВФР}{\sum ФР'}$ де ВФР – загальна величина внутрішніх фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування; $\sum ФР'$ – загальна величина фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування	Характеризує наявність внутрішніх фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення поточної діяльності цільового фонду держави, який управляє окремим видом соціального страхування. Чим вищий показник, тим кращий фінансовий стан соціального страхування і тим більше у нього можливостей у проведенні своєї незалежної фінансової політики.
Коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів соціального страхування	$K_c = \frac{ЗФР}{ВФР}$ де ЗФР – фінансові ресурси державних цільових фондів, отримані із зовнішніх джерел; ВФР – загальна величина внутрішніх фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування	Характеризує кількість отриманих з державного бюджету ресурсів, яку цільовий фонд залучає на 1 грн. Внутрішніх. Зростання коефіцієнта K_c свідчатиме про залежність цільових фондів від зовнішніх джерел фінансування та про втрату фінансової збалансованості.
Коефіцієнт ефективності соціального страхування у країні	$K_e = \frac{ФОПс}{ФОПф}$ де K_e – коефіцієнт ефективності системи соціального страхування у країні; ФОПс – фонд оплати праці, з якого сплачено страхові внески; ФОПф – фактичний фонд оплати праці в економіці держави	Максимальне значення може дорівнювати 100%. Аналіз коефіцієнта K_e можна зробити в межах окремої країни чи моделі соціального страхування протягом визначеного періоду часу або між окремими моделями протягом одного року.

Цей показник – коефіцієнт $K_{зв}$ – характеризує наявність внутрішніх фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення поточної діяльності цільового фонду держави, який управляє окремим видом соціального страхування. Теоретично обґрунтоване значення показника навряд чи може бути визначене. Припускаємо, що чим він вищий, тим кращий фінансовий стан соціального страхування тим більше у нього можливостей у проведенні своєї незалежної фінансової політики. Коли $K_{зв} = 1$, поточні зобов'язання цільових фондів фінансуються винятково за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів.

Ще один показник – коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх ФРсс – характеризує кількість отриманих з державного бюджету ресурсів, яку цільовий фонд залучає на 1 грн. Внутрішніх (K_c):

$$K_c = \frac{ЗФР}{ВФР} \quad (2)$$

де ЗФР – фінансові ресурси державних цільових фондів, отримані із зовнішніх джерел;

ВФР – загальна величина внутрішніх фінансових ресурсів окремого виду соціального страхування.

Зростання коефіцієнта K_c свідчатиме про залежність цільових фондів від зовнішніх джерел фінансування втрату фінансової збалансованості. Причинами неплатоспроможності (втрати фінансової збалансованості) фондів соціального страхування можуть бути:

- невиконання плану надходжень страхових внесків і здійснення витрат;
- неефективна політика управління коштами соціального страхування (підвищення/зниження виплат при незмінності доходів; скорочення/ підвищення доходів при незмінності виплат та ін.);
- зниження платоспроможності (скорочення доходів) платників страхових зборів через загальний спад економіки країни;
- високий рівень оподаткування страховими внесками, що зумовлює «тіньовий» оборот заробітної плати.

Необхідність у ще одному, третьому коефіцієнті, який оцінює фінансовий стан соціального страхування, зумовлена існуванням різних моделей акумуляції та розподілу страхових внесків. Наша позиція ґрунтується на тому, що окремі країни (Росія, Болгарія, Чорногорія) змінили свої моделі соціального страхування протягом останніх років з тією метою, щоб ресурси системи стали більшими за обсягами, в результаті чого вони акумулюватимуться з меншими затратами і використовуватимуться більш ефективно. Тому, порівнюючи обсяги зібраних внесків на соціальне страхування впродовж визначеного періоду часу, можемо з'ясувати, чи досягли ці реформи своєї мети. Допускаємо, що абсолютні показники величини ФРсс чи їхня динаміка там у цьому не допоможуть. Таким показником є величина фонду оплати праці, з якої сплачено страхові внески. Він дає змогу простежити такий взаємозв'язок: чим більша ця величина, тим краще система соціального страхування «інтегрована» в економіку і тим більше вона залежить від неї та не є відірваною від

економічних процесів, а самі процеси у системі страхування (зростання чи скорочення обсягів фінансових ресурсів, кількість отримувачів соціальної допомоги та ін.) стають наслідком передусім економічних, а не адміністративних чи політичних процесів.

Тому визначення ефективності окремої моделі соціального страхування здійснюється шляхом аналізу співвідношення фонду оплати праці, з якого сплачено внески, та фактичного фонду оплати праці в досліджуваних країнах.

$$Ke = \frac{\text{ФОПс}}{\text{ФОПф}} \quad (3)$$

де Ke – коефіцієнт ефективності системи соціального страхування у країні;

ФОПс – фонд оплати праці, з якого сплачено страхові внески;

ФОПф – фактичний фонд оплати праці в економіці країни.

Зростання коефіцієнта Ke свідчатиме про підвищення ефективності формування ФРсс у країні. Допускаємо, що встановлення нормативного значення Ke є неможливим; його максимальне значення може дорівнювати 100%. Аналіз коефіцієнта Ke можна зробити в межах окремої країни чи моделі соціального страхування протягом визначеного періоду часу або між окремими моделями протягом одного року.

Таблиця 2

Обсяги фінансових ресурсів соціального страхування відповідно до окремих видів та оцінка їх збалансованості упродовж 2004–2008 рр.¹

№ п/п	Показник	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
1.1.	Внутрішні ФРссб, млн. грн.	2153,30	2614,76	2786,42	3617,9	4720,5
1.2.	Асигнування Фссб з Державного бюджету України, млн. грн.	27,44	18,10	10,10	23,10	42,60
1.3.	Всього ФРссб, млн. грн.	2153,63	2615,71	2795,90	3728,10	4763,10
1.4.	Кзв ФРссб	99,98	99,96	99,66	97,04	99,93
1.5.	Кс ФРссб	0,00	0,00	0,00	0,03	0,00
2.1.	Внутрішні ФРсст, млн. грн.	3148,88	4887,08	6305,55	5483,32	7212,45
2.2.	Асигнування Фсст з Державного бюджету України, млн. грн.	8,97	9,43	952,1	32,1	15,12
2.2.1.	На виплату допомоги громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, млн. грн.	8,97	9,43	10,3	32,1	15,12
2.2.2.	На покриття витрат, пов'язаних з виплатою допомоги при народженні дитини, млн. грн.	0,00	0,00	941,8	0,00	0,00
2.3.	Всього ФРсст, млн. грн.	3157,85	4896,51	7257,65	5515,42	7227,63
2.4.	Кзв ФРсст	99,72	99,81	86,88	99,42	99,79
2.5.	Кс ФРсст	0,00	0	0,15	0,01	0
3.1.	Внутрішні ФРссн, млн. грн.	1575,04	2037,71	2382,99	3020	3926,9
3.2.	Асигнування Фссн з Державного бюджету України, млн. грн.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
3.3.	Всього ФРссн, млн. грн.	1575,04	2037,71	2382,99	3020	3926,9
3.4.	Кзв ФРссн	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
3.5.	Кс ФРссн	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
4.1.	Внутрішні ФРпс, млн. грн.	33106,77	43584,86	51577,02	71970,3	101 950,57
4.2.	Асигнування ПФУ з Державного бюджету України, млн. грн.	5994,88	6663,99	9973,5	25618,5	41423,74
4.3.	Асигнування ПФУ з Фссб, млн. грн.	95,73	142	144,39	167,5	10,99
4.4.	Асигнування ПФУ з Фссн, млн. грн.	52,40	136,65	216,58	100,58	1167,13
4.5.	Покриття дефіциту бюджету ПФУ коштами Державного бюджету України, млн. грн.	0,00	16344,69	7289,5	0,00	6031,44
4.6.	Всього ФРпс, млн. грн.	39249,79	66872,19	69200,99	97856,88	149519,58
4.7.	Кзв ФРпс	84,35	65,18	74,53	73,55	68,19
4.8.	Кс ФРпс	0,19	0,53	0,34	0,36	0,47
4.9.	Внутрішні ФРсс, млн. грн.	39983,99	53124,41	63051,98	84091,52	120911,70

¹ Складено автором на основі джерела [3: 14].

ФРссб – фінансові ресурси соціального страхування на випадок безробіття;

ФРсст – фінансові ресурси соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;

ФРссн – фінансові ресурси соціального страхування від нещасних випадків на виробництві;

ФРпс – фінансові ресурси пенсійного страхування;

ФРсс – фінансові ресурси соціального страхування.

Як бачимо із табл. 2, обсяги ФРсс, впродовж 2004–2008 рр. зростають по усій структурі. При цьому збільшення відбулось синхронно і симетрично у 2,5 разу порівняно із показником 2004 р. Скорочення величини ФРсст у 2007 р. відбулося за рахунок зменшення надходжень від працедавців, що зумовлено зміною ставки страхового внеску з 2,9% до 1,5%.

Залишивши поза виключенням деяке уповільнення темпів зростання у 2006 р., впродовж 2004–2008 рр. простежуємо збільшення ФРпс, що було більшою мірою зумовлене асигнуваннями з Державного бюджету

України, ніж збільшенням страхових внесків з працедавців і найманих осіб. Ступінь перевищення фінансових ресурсів, отриманих за перерозподілом над внутрішніми доходами ПФУ в 2005 р., сягав трикратного розміру з тенденцією до збільшення розриву в наступні роки. Загалом якщо у 2008 р. на 1 грн. внутрішніх ФРпс припадало 47 коп. зовнішніх фінансових ресурсів, то у 2004 р. цей показник був не лише 19 коп. Такі зміни можна пояснити зростанням задекларованих розмірів пенсій (особливо в 2005 р., коли вони вперше досягли рівня прожиткового мінімуму) і припиненням протистояння між ПФУ та суб'єктами господарювання, що вибрали спрощену систему оподаткування (останніх зобов'язали сплачувати окремі внески до ПФУ). Скорочення темпів зростання фінансових ресурсів за перерозподілом у 2006 р. було зумовлено тим, що розмір пенсій, порівняно з 2005 р., збільшувався не такими швидкими темпами. Проте практично незмінність структури ФРпс у 2005–2008 рр. дає змогу припустити, що роль ресурсів Державного бюджету України не зменшилась і що така структура є одним з результатів соціальної політики у галузі пенсійного страхування, яка велася у 2004 р.

Незважаючи на тотожність змін в абсолютних розмірах ФРсс, їх структура зазнавала змін.

Зміна наведених в табл. 2 коефіцієнтів Кзв, Кс показує, що впродовж усього аналізованого періоду внутрішні надходження зі страхування від нещасних випадків на виробництві та у разі безробіття, практично повною мірою забезпечували поточну діяльність відповідних цільових фондів. Аналогічний висновок можна було би зробити і для соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, якщо не брати до уваги результат 2006 р., коли скоротився на 13% ступінь забезпеченості внутрішніми ресурсами. Тобто, якщо ФРссб, ФРссг та ФРссн повною мірою сформовані за рахунок внутрішніх надходжень, ФРпс лише на $\frac{3}{4}$. При цьому, стан ФРпс упродовж аналізованого періоду, порівнюючи із 2004 р., суттєво погіршився.

Таблиця 3

Показники ВВП і фінансових ресурсів соціального страхування та їхньої структури впродовж 2004–2008 рр.¹

Показники	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
ВВП млн. грн.	345113,00	441452,00	544153,00	712945,00	949864,00
ФРсс всього, млн. грн.	46136,31	72027,13	81637,53	110120,40	165437,21
Внутрішні ФРсс, млн. грн.	39983,99	53124,41	63051,98	84091,52	120911,70
Питома вага ФРсс у ВВП, %	13,37	16,32	15,00	15,45	17,42
Питома вага внутрішніх ФРсс у ВВП, %	11,59	12,03	11,59	11,79	12,73
Питома вага ФРсс по перерозподілу, %	1,78	4,29	3,41	3,66	4,69
Кс ФРсс	0,15	0,36	0,29	0,31	0,34

¹ Складено автором на основі джерела [3: 14; 15].

Частка внутрішніх ФРсс впродовж досліджуваного періоду суттєво не змінилася – упродовж аналізованого періоду вони склали 12% ВВП. На протигагу цьому, питома вага ФРсс, отриманих за перерозподілом, однозначно зростає: від 1,8 % у 2004 р. до 4,7% у 2008 р. – і, незважаючи на деяке скорочення у 2006–2007 рр., залишилась на рівні якого досягла у 2004 р. Такі зміни привели до того, що коефіцієнт співвідношення зовнішніх і внутрішніх ФРсс впродовж 2004–2008 рр. суттєво підвищився. Таке підвищення відбулося у 2004–2005 рр., коли значення коефіцієнта із 0,15 зросло до 0,3, й у 2006–2008 рр. воно не знижувалось.

Отже, збільшення частки ФРсс у ВВП впродовж 2004–2008 р. забезпечувалося не інтенсивним шляхом – підвищенням ролі страхових внесків чи можливим розширенням бази їхнього оподаткування, а екстенсивним – шляхом перерозподілу акумульованих бюджетних ресурсів держави у цільових фондах. Така практика фінансового забезпечення соціального страхування населення змінює суть і призначення окремих фінансових інституцій держави. Її продовження є свідченням незбалансованості державних фінансових ресурсів у загрозливих масштабах, які можуть бути подолані лише за допомогою адміністративних методів.

Різниця між декларованим фондом оплати праці та фактичним розглядається як резерв підвищення величини внутрішніх фінансових ресурсів пенсійного страхування, а саме співвідношення цих двох фондів є показником, який вимірює ефективність системи соціального страхування у країні.

Таблиця 4

Обсяги фонду оплати праці в економіці держави і фонду оплати праці, з якого сплачено страхові внески, впродовж 2004–2008 рр.¹

Показник	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Фактичний фонд оплати праці в економіці, млн. грн.	157450,00	216600,00	268631,00	355147,00	465487,00
Фактичний фонд оплати праці, з якого сплачено внески, млн. грн.	103237,80	137878,00	168138,60	224244,05	322431,20
Ефективність системи формування ФРсс, %	65,57	63,66	62,59	63,14	69,27

¹ Складено автором на основі джерела [3: 14; 15].

Дані табл. 4 показують, що ефективність системи соціального страхування в Україні є невисокою – дещо більше, ніж 60% – впродовж 2004–2008 рр. та зросла до 69 % у 2008 р. Враховуючи, що закордоном даний показник наближується до 90%, припускаємо, що платники страхових внесків в Україні сприймають їхні ставки як високі, а сама система соціального страхування у країні побудована з невисоким рівнем ефективності. Проведені дослідження [3; 14] засвідчили, що найбільшою мірою інтегрованою в економіку держави є система, при якій органи соціального страхування тісно співпрацюють з податковими. Така співпраця, коли облік страхувальників, застрахованих і т. ін. виконується одною установою, а збір внесків та здійснення виплат – податковою службою, забезпечує майже 100%–ний рівень оподаткування страховими внесками. При цьому, у 9 із 34 досліджуваних країн було запроваджено єдиний страховий платіж, а це дало змогу встановити, що: адміністративні витрати, пов'язані зі справлянням внеску, стали в середньому на 14,5% нижчі, ніж при існуванні кількох ставок страхових внесків і рівень збирання єдиного внеску – на 7,8% вищий, ніж при його диференціації.

Висновки

На сучасному етапі розвитку фінансової системи України, ресурси соціального страхування формуються в обсягах достатніх для фінансування потреб лише безробітного населення, постраждалих внаслідок нещасних випадків на виробництві і тимчасово непрацездатних. При цьому, найменше можливостей у проведенні своєї незалежної фінансової політики є у Пенсійного фонду України, а найбільше – у Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. Тому, ПФУ як цільовий фонд, повноцінно функціонувати лише в умовах проголошеної солідарної відповідальності поколінь не може. Наш висновок ґрунтується на тому, що понад 25% його ресурсів сформовані залученими джерелами, і цей показник упродовж 2005–2008 рр. не покращується.

В цілому, система соціального страхування в Україні побудована з невисоким ступенем ефективності, оскільки її внесками оподатковується лише 65% фонду оплати праці в економіці. Виходячи із зарубіжного досвіду, діями, які допоможуть підвищити коефіцієнт ефективності соціального страхування в Україні, є запровадження єдиного соціального внеску та забезпечення тіснішої взаємодії з податковими органами.

Література

1. Федорович Р. В. Фінансовий аналіз : навч.-метод. посіб. / Р. В. Федорович, О. М. Загородна, В. М. Серединська. – Тернопіль : ТАНГ, 2001. – 149 с.
2. Ван Хорн Дж.К. Основы управления финансами / Дж.К. Ван Хорн ; [пер. с англ.]. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 799 с. – (сер. по бух. учету и аудиту UNCTC).
3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах. Матеріали підготовлені Міністерством праці та соціальної політики України, Пенсійним Фондом України за участю та при підтримці проекту технічної допомоги Агентства США з міжнародного розвитку «Впровадження пенсійної реформи в Україні» [Електронний ресурс] / компанія ПАДКО. – К, 2006. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – Системні вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM; Windows 95, 98, 2000, XP. – Назва з титул. екрану.
4. Затверджено звіт про виконання бюджету Фонду за 2007 рік // [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/view/564>
5. Звіт про діяльність та виконання бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття у 2006 році [Електронний ресурс] / Виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=45251& cat_id=8974125
6. Звіт про діяльність та виконання бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття у 2007 році [Електронний ресурс] / Виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. – Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=93098&cat_id=8974125
7. Звіт про діяльність та виконання бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття у 2008 році [Електронний ресурс] / Виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. – Режим доступу http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=153333&cat_id=8974125
8. Інформація про виконання бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності за 2008 рік [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. – Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/article?art_id=181365&cat_id=43654
9. Інформація про зміни, внесені до бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності на 2007 рік постановою правління Фонду від 26 червня 2007 року [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. – Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/article?art_id=85153&cat_id=43654
10. Інформація про виконання бюджету Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності за 2006 рік [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. – Режим доступу : http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/article?art_id=61961&cat_id=43654
11. Облік страхувальників та надходження доходів за 2008 рік // [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/view/923>
12. Звіт про страхову діяльність Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, стан охорони праці в народному господарстві, соціальний захист потерпілих на виробництві, використання страхових коштів у 2006 році // [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/view/562>
13. Затверджено звіт про виконання бюджету Фонду за 2007 рік // [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/view/564>
14. Соціальне страхування / Міністерство праці і соціальної політики України. Бюлетень. – К. : Основи, 2007. – Т. 3. – 58 с.
15. Валовий внутрішній продукт // [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>